

ЯКОВЕНКО Роман Валерійович,
кандидат економічних наук,
АФАНАСЬЄВА Наталія Валентинівна,
студентка 2-го курсу ЦЗДО
заоч., гр. ЕП-13-1П

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У статті поряд з теоретичними засадами висвітлено реальний стан малого бізнесу в Україні, проблеми його функціонування, розглянуто зарубіжний досвід, а також шляхи подолання проблем малого бізнесу в нашій країні та перспективи його подальшого розвитку.

Постановка проблеми та її актуальність. На сучасному етапі ринкового трансформування економіки України одним із головних чинників стабільності досягнутих позитивних соціально-економічних тенденцій у державі є забезпечення сталого економічного зростання та розвитку соціальної сфери в регіонах на основі мобілізації й ефективного використання всього комплексу ресурсів та умов.

Серед шляхів зміцнення національної економіки одним з головних є розвиток малого підприємництва. Ринкові трансформаційні процеси економіки України, правове визначення приватної власності об'єктивно викликали до життя та відродили в Україні, як і в інших пострадянських та постсоціалістичних країнах, активну підприємницьку діяльність. За цих умов провідною формою господарювання стає малий бізнес як особливий вид господарської діяльності та один із важелів формування і функціонування національної економіки з ринковим механізмом господарювання, що відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку держави.

Малий бізнес являє собою один з провідних секторів економіки, який значною мірою впливає на темпи економічного зростання, стан зайнятості населення, структуру та якість валового національного продукту. Цей факт підтверджується світовою практикою, котра свідчить про те, що необхідною умовою функціонування ринкової економіки є взаємодія великих, середніх та малих підприємств. При цьому, малий бізнес має розглядатися не лише як доповнення до масштабного виробництва, а як цілком самостійна форма підприємництва – гнучка, життєздатна та ефективна.

Формування розгалуженої інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва є принципово важливим фактором для розвитку підприємницької діяльності в Україні, ефективна діяльність якої сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, залученню вітчизняних та закордонних інвестицій, застосуванню передових технологій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лише ледачий не писав про проблеми розвитку малого бізнесу в Україні, тому ми не будемо перераховувати величезну кількість прізвищ, а зацентруємо увагу на

науковій новизні запропонованого матеріалу, а саме: розгляд сформульованої проблематики у відповідності до світового досвіду.

Ціллю статті виступає ступеневий інституціональний розгляд проблем підприємництва в Україні, пошук шляхів їх подолання у відповідності до фактичного нагромадженого матеріалу із діяльності країн розвинутої ринково орієнтованої економіки.

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес – це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

Згідно Закону України „Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 р. № 2063-III наведено визначення суб'єктів малого підприємництва, якими вважаються фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середньооблікова чисельність за звітний період (календарний) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг річного валового доходу з 2008 р. не перевищує 70 млн. грн. [1].

Малий бізнес є вихідним, найчисленнішим, а тому й найбільш поширеним сектором економіки. На сьогодні малі підприємства мають дуже розгалужену систему класифікації:

- 1) за спеціалізацією – виробничі, невиробничі, комбіновані;
- 2) за формою власності – приватна, змішана, колективна;
- 3) за формою організації підприємства – власне господарство, партнерство, корпорація;
- 4) за результатами господарювання – отримання прибутку, рішення соціальних проблем;
- 5) за сферою господарювання – галузі, підгалузі;
- 6) за характером використання сировини – місцева, давальницька;
- 7) за тривалістю діяльності – цілорічні та сезонні;
- 8) за ступенем підпорядкованості – самостійні та залежні від великих підприємств.

Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки, одним з його первинних елементів, що створює необхідне конкурентне середовище, тим самим надаючи змогу суспільству розвиватися [3, с. 211]. Цей сектор історично і логічно відіграв роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набуває

особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання.

В наших умовах, на відміну від промислово розвинутих країн, розвиток мережі підприємств малого бізнесу необхідний як для створення в економіці нормальних конкурентно-ринкових відносин, так і з метою активізації структурної перебудови, насамперед на користь розвитку виробництва товарів народного споживання, торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, де переваги малих підприємств виявляються особливо рельєфно. Не менш важлива роль підприємств такого типу і при безробітті для створення нових робочих місць, а також з погляду можливостей насичення споживчого ринку. Це найбільш дешевий шлях переходу до ринку.

Мале підприємництво забезпечує зміцнення ринкових відносин, заснованих на демократії і приватній власності. За своїм економічним станом і умовами життя приватні підприємці близькі до більшої частини населення і складають основу середнього класу, що є гарантом соціальної і політичної стабільності суспільства [11, с. 443].

На малих підприємствах створюється сприятливий клімат для інтенсифікації праці: у великому колективі зрівнялівка в оплаті праці, тоді як у малих фірмах легше оцінювати внесок кожного і диференціювати оплату праці, внаслідок цього зростає рівень ефективності праці.

Малий бізнес в Україні має певні риси, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн, а саме: низький рівень технічної озброєності при значному інноваційному потенціалі; низький управлінський рівень, бракує знань, досвіду та культури ринкових відносин; прагнення до максимальної самостійності, поєднання в межах одного малого підприємства декількох видів діяльності, неможливість у більшості випадків орієнтуватися на однопродуктову модель розвитку; відсутність системи самоорганізації та недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва; відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм; практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки; недовіра західних партнерів та негативне психологічне ставлення населення до підприємців [10, с. 57].

У теперішній час змінюється й психологія споживача, який дедалі більше відходить від стандарту і хоче споживати індивідуальні продукти. Відбувається диференціація попиту та індивідуалізація споживання, що створило сприятливі передумови для розвитку малого бізнесу. Дослідники сектора малого й середнього бізнесу розділяють підприємства у цій сфері на дві головні групи:

Перша група: підприємства, які прямо або опосередковано пов'язані з великим бізнесом, тобто, будучи юридично самостійними одиницями, вони працюють на контрактній основі з великими підприємствами, виконуючи субпідрядні роботи. Їх характерні особливості: спеціалізація на виробництві обмеженого асортименту деталей і вузлів, що звільняє великі підприємства

від необхідності їх виготовлення у своїх цехах; гнучкість і швидкість переобладнання виробництва і модернізації моделей продукції, що дає змогу долати технічний консерватизм і жорсткість структур великого бізнесу; нижчі затрати на продукцію та послуги; виконання ролі „полігонів” для впровадження інновацій експериментаторів під час обслуговування нових товарів, які виробляються великими підприємствами.

Друга група: економічно і юридично самостійні підприємства, які безпосередньо конкурують з великим бізнесом та між собою на ринку [14].

З часів незалежності України до 01 липня 2013 статус приватного підприємця набуло 5 млн. 142 тис. 048 осіб, а 2 млн. 099 тис. 999 осіб припинили власну справу.

Процес реєстрації фізичних осіб-підприємців досяг свого розквіту у 2008 році, найменша кількість осіб які виразили бажання припинити власну справу зафіксовано у 2006 році. Виходячи з динаміки показників, можна зробити висновок що період 2006-2008 років, був найбільш сприятливим для ведення малого бізнесу. У 2009 році почалася фінансова криза та різке збільшення в 1,6 разів курсу долару (з 5 грн. до 8 грн.), що надзвичайно негативно позначилося на малому бізнесі. Як результат на 117 тис. зменшилося число бажаючих відкрити власну справу та на 20 тис. збільшилося число осіб, які висловили бажання її припинити [18].

Найбільший спад підприємницької активності відбувся у 2011 році, за який було зафіксовано найвище абсолютне число 248 тис. 763 фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено. Цей рік також став єдиним протягом 2005-2013 років, коли вперше було зафіксовано вище число знятих з обліку підприємців, аніж зареєстрованих 248 763 проти 175 301 фізичних осіб-підприємців. Наступний 2012 рік також не відзначається ростом підприємницької активності, адже число знятих з обліку все ж перевищувало число зареєстрованих на 21 тис. 636 осіб. У першій половині 2013 року, станом на 1 липня число зареєстрованих незначною мірою перевищило число фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено 80 402 проти 80 287 [18].

Таблиця 1

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності малих підприємств у 2013 році (млн.грн.)

	Фінансовий результат до оподаткуван- ня	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансо- вий результат
по малих підприємствах, всього	-25057,9	66,0	39640,9	34,0	64698,8
сільське, лісове та рибне господарство	4261,1	80,1	8383,3	19,9	4122,2
промисловість	-3430,0	63,6	4051,1	36,4	7481,1
будівництво	-4690,9	62,2	2555,3	37,8	7246,2
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-8333,7	67,1	10341,4	32,9	18675,1
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-139,0	63,7	1621,0	36,3	1760,0
тимчасове розміщення й організація харчування	-418,8	59,7	304,9	40,3	723,7
інформація та телекомунікації	-352,1	63,4	1307,0	36,6	1659,1
фінансова та страхова діяльність	-1149,3	58,8	2764,5	41,2	3913,8
операції з нерухомим майном	-6632,0	57,6	3896,9	42,4	10528,9
професійна, наукова та технічна діяльність	-2585,7	63,2	2747,5	36,8	5333,2
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-1278,7	64,5	1204,8	35,5	2483,5
освіта	64,2	69,7	120,6	30,3	56,4
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-36,5	64,2	184,5	35,8	221,0
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-329,1	58,0	75,9	42,0	405,0
надання інших видів послуг	-7,4	68,1	82,2	31,9	89,6

Джерело : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Таку негативну тенденцію, яка розпочалася у 2011 році, можна пояснити тим, що станом на 01 січня 2011 року припадає введення в дію нового податкового кодексу, який регулює відносини, що виникають у сфері

податків і зборів, який був стартом нової податкової реформи. Про недоліки даного фінансового документу, який здійснив значний вплив на підприємницьку активність в країні було написано чимало праць спеціалістами та введено поправок законодавцями. А в листопаді-грудні 2010 проведено акцію непокори підприємців „Податковий майдан” [18].

У розвинутих країнах Європи, а також країнах Азії та Америки малий та середній бізнес складають основу національної економіки (більше 60–80% у ВВП), у той час, коли в Україні даний показник зафіксовано на рівні 11% у ВВП. Якщо розглядати частку зайнятих у даному сегменті економіки, то в розвинутих країнах цей показник становить 50–90% зайнятого населення, а в нашій країні 5–6%, але якщо враховувати тіньову економіку, то можна говорити про 30% населення, яке зайняте в малому та середньому бізнесі.

Незначний внесок малого бізнесу у ВВП України свідчить про його недостатню підтримку з боку держави. Процес становлення малого підприємництва в Україні відбувається уповільнено і нерівномірно, оскільки: по-перше, як було вже зазначено, спостерігається вповільнення темпів зростання кількості малих підприємств; по-друге, наявна галузева деформація, яка зорієнтована переважно на діяльність у сфері торгівлі та громадського харчування (55%), що пов'язано з відносно незначними витратами на створення таких підприємств та швидким обігом вкладеного капіталу.

На превеликий жаль, не спостерігається тенденція до зростання питомої ваги кількості малих підприємств, які спеціалізуються на виробничій діяльності. Частка підприємств промисловості становить 14% від загальної кількості малих підприємств, будівництва – 10%, побутового обслуговування населення – 5%, транспорту та зв'язку – 2%. По-третє, відбувається нерівномірний розвиток суб'єктів підприємництва на регіональному рівні. Найбільша кількість малих підприємств працює у Києві (приблизно 243 на 10 тис. населення). За областями України статистика була такою: найвищими показники концентрації малого бізнесу є у Київській, Дніпропетровській та Донецькій областях (72, 69, 54 підприємства на 10 тис. осіб населення відповідно), найнижчими – у Рівненській, Чернівецькій та Волинській областях (41, 44, 45 підприємства на 10 тис. осіб населення відповідно).

Щодо статистики фінансових результатів малого бізнесу в Україні за 2013 рік, то, на жаль, більшість показників є від'ємними, що говорить про збитковість малого бізнесу.

Згідно статистичних даних Держкомстату України, за регіонами найбільш збитковими є малі підприємства Дніпропетровської області (-5956,8 млн.грн.), найбільш прибутковими – малі підприємства Кіровоградської області (327,0 млн.грн.) (див. табл. 2).

За видами економічної діяльності найбільш збитковими є малі підприємства оптової та роздрібної торгівлі та підприємства з ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів (-8333,7); найбільш прибутковими – малі підприємства сільського, лісового та рибного господарства (4261,1 млн.грн.) [14].

Малий бізнес представляє собою найбільший прошарок дрібних власників, які визначають соціально-економічний рівень розвитку країни. Найбільша кількість малих підприємств припадає на торгівлю, будівництво та харчову промисловість.

Таблиця 2

Фінансові результати до оподаткування малих підприємств за регіонами у 2013 році (млн.грн.)

	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Вінницька	-41,3	70,6	947,1	29,4	988,4
Волинська	-753,0	65,3	380,0	34,7	1133,0
Дніпропетров- ська	-5527,9	65,3	3321,3	34,7	8849,2
Донецька	-903,9	68,0	2400,0	32,0	3303,9
Житомирська	-235,2	63,6	560,7	36,4	795,9
Закарпатська	-21,3	73,5	411,6	26,5	432,9
Запорізька	250,6	66,7	1292,4	33,3	1041,8
Івано- Франківська	-249,9	73,4	449,6	26,6	699,5
Київська	-467,1	68,6	2039,8	31,4	2506,9
Кіровоград- ська	361,4	74,9	943,0	25,1	581,6
Луганська	31,2	66,9	939,9	33,1	908,7
Львівська	75,8	64,9	1457,0	35,1	1381,2
Миколаївська	188,8	72,9	1091,9	27,1	903,1
Одеська	-137,3	68,5	2188,6	31,5	2325,9
Полтавська	-158,5	68,5	1005,2	31,5	1163,7
Рівненська	-179,0	63,6	354,3	36,4	533,3
Сумська	-120,6	64,3	539,8	35,7	660,4
Тернопільськ а	-77,7	69,7	522,8	30,3	600,5
Харківська	-1170,2	64,1	2686,6	35,9	3856,8
Херсонська	245,9	68,4	744,4	31,6	498,5
Хмельницька	-64,9	68,0	708,7	32,0	773,6
Черкаська	195,3	69,7	789,9	30,3	594,6
Чернівецька	-12,8	63,6	262,7	36,4	275,5
Чернігівська	81,9	66,8	564,6	33,2	482,7
м. Київ	-13744,8	61,2	11700,8	38,8	25445,6

Джерело : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Система регулювання та підтримки малого бізнесу в Європі почала формуватися у 70-ті роки минулого століття, при якій було ліквідовано адміністративні бар'єри для малого бізнесу, внесено зміни до оподаткування податком на додану вартість, у соціальну політику держав, а також скориговані умови фінансування малого бізнесу. Також була розроблена

Європейська хартія для малого бізнесу Європи, яка надає значні переваги фінансового, технологічного, інформаційного та кадрового забезпечення для розвитку малого бізнесу. Державна підтримка малого бізнесу здійснюється через спеціальні програми, які фінансуються зі Структурних фондів Євросоюзу, Фонду регіонального розвитку, Соціального фонду, а також через діяльність конкретних держав [20].

Розвиток малого бізнесу на Заході відбувається швидкими темпами за рахунок активної державної підтримки на всіх рівнях влади. Малий бізнес у розвинених країнах представляє собою середній клас, який є основою для стабільного розвитку економіки будь-якої країни. Основний вплив на розвиток і стимулювання малого бізнесу з боку державних органів у Франції сконцентровано на підвищенні кваліфікації управлінського персоналу малих фірм та створення законодавчих гарантій щодо попередження їх від банкрутства. В Іспанії в разі нестачі власних коштів уряд надає фінансову допомогу малим підприємствам. Країни Азії, що розвиваються (Тайвань, Сінгапур, Індонезія) саме за рахунок стрімкого розвитку підприємств малого бізнесу здійснили економічний ривок та увійшли до переліку найбільш розвинутих країн останніх років [20].

За розвитком підприємств малого бізнесу Сінгапур займає 5-те місце у світі за рахунок надання пільг в оподаткуванні (особливо у перші роки створення підприємства), постійного зниження відсотків по кредитах, які надаються малим підприємствам, великої кількості пільгових програм кредитування, державного фінансування навчання та підвищення кваліфікації робітників, які зайняті у сфері малого бізнесу. Завдяки такій підтримці в Сінгапурі функціонує близько 140 тисяч підприємств малого і середнього бізнесу, що становить 90% від усіх підприємств країни, які забезпечують приріст ВВП на рівні 5-6% на рік.

Малий бізнес у Китаї теж розвивається дуже стрімко і успішно, що підтверджується значними обсягами виробництва дешевих товарів, які виробляються саме на підприємствах малого бізнесу. Уряд Китаю прийняв рішення про переорієнтацію економіки країни з ресурсомістких виробництв на підприємства малого бізнесу [6, с. 249], а також підтримує розвиток підприємств у сфері розробки програмного забезпечення і виробництва електротоварів. Значна увага також приділяється розвитку інноваційних технологій, 65% патентів та більше 80% виробництва нової продукції припадає на підприємства малого бізнесу. Більше 50% податкових надходжень та більше 60% обсягу експорту також є заслугою підприємств малого бізнесу [21]. Регулювання розвитку малого бізнесу в Китаї здійснює Національна комісія з розвитку і реформування, яка приймає рішення про стимулювання, створення і розвиток деяких видів малих підприємств, здійснює контроль за проведенням тендерних аукціонів, які дозволяють малим підприємствам отримувати державні замовлення на поставку товарів і послуг [20].

В Індії налічується 3 млн. підприємств малого бізнесу, на яких працює до 80% найманих працівників всієї індійської промисловості. Основними

сферами діяльності малих підприємств є фермерське господарство, інформаційна та технологічна сфери [21]. Важливу роль у розвитку підприємств малого бізнесу відіграє державна підтримка, яка здійснюється на федеральному та регіональному рівнях. Програми підтримки малих підприємств розроблені на 5-10 років плановою комісією Індії, в яких державна підтримка полягає у розвитку експортної діяльності малих компаній, наданні податкових та митних пільг, субсидій, зниженні орендних ставок та пільговому фінансуванні.

В Японії питома вага підприємств малого бізнесу становить близько 40% [20], які функціонують у галузях будівництва, легкої промисловості та сфери послуг. Пільги на розвиток малого бізнесу залежать від статусу підприємства та виду діяльності. Державна підтримка малого бізнесу полягає у наданні державних субсидій та кредитів для розвитку підприємства, держава виступає поручителем при отриманні кредиту в банку, відбувається навчання спеціалістів за рахунок державних коштів у спеціально створених центрах для безкоштовного кваліфікованого консультування підприємців. Законодавство Японії жорстко регулює ринкову вартість на всі види продукції, уряд контролює необґрунтоване підвищення цін на сировину, матеріали, готову продукцію і послуги, що створює гарні умови для розвитку малого бізнесу в країні.

Особливість державного регулювання малого бізнесу в Японії проявляється у тимчасовому характері підтримки розвитку окремих галузей або сфер діяльності, які в даний час мають велике значення для розвитку країни або знаходяться у несприятливих умовах господарювання. В майбутньому напрями державної підтримки змінюються залежно від пріоритетів у бізнесі. За рахунок концентрації зусиль на підтримці відповідних сфер діяльності уряд досягає швидких високих результатів росту економіки та збалансування різних галузей економіки країни. Малим підприємствам надається допомога в отриманні державних замовлень на поставку товарів і послуг, питома вага яких в обсязі державних замовлень становить 45%, в обсязі інших підприємств і організацій – 32%.

Японія досягла економічних висот саме завдяки розвитку малого бізнесу. 85% працездатного населення Японії зайнятих у малому бізнесі створює майже 90% валового національного продукту.

В Америці розвиток малого бізнесу розпочався у період великої депресії, в умовах зниження обсягів виробництва, масового звільнення робітників, знецінення грошової одиниці. Усвідомивши важливість розвитку малого і середнього бізнесу для економіки країни вже на початку 50-х років уряд держави почав формувати систему регулювання та підтримки малого бізнесу, в 1953 році створено спеціалізоване агентство – Американська адміністрація підтримки малого бізнесу, яка протягом багатьох років здійснює технічну та фінансову підтримку бізнесменів-початківців. У рамках адміністрації діють три різні програми кредитування підприємств малого бізнесу: поповнення оборотного капіталу, придбання землі, майна або обладнання та мікрокредитування, де адміністрація виступає гарантом перед

банком з боку держави. На даний час 50% ВВП (12 трильйонів доларів) створюється саме на підприємствах малого бізнесу. З 28 млн. підприємств малого бізнесу в США (це 70% робочих місць) лише 7 млн. фірм наймають працівників, всі інші – працюють самостійно, хоча і мають значні прибутки.

Середній річний дохід підприємств малого бізнесу становить від 4 до 28 млн. доларів. Малі підприємства США експортують товари і послуги на 300 мільярдів доларів на рік, що становить близько 30% всього експорту країни. Незважаючи на потужність та великі розміри обсягів малого бізнесу, в США держава постійно допомагає та підтримує розвиток таких підприємств.

Велика кількість федеральних програм підтримки малого бізнесу працюють з 40-х років минулого століття, основними положеннями яких є: доступ до капіталу, освіта, допомога в отриманні державних замовлень (23% від усіх замовлень) та захист у судах і на рівні законодавства.

США є країною з найвищим рівнем підприємницької активності в світі. Для оцінки цього рівня Національна комісія з підприємництва розробила спеціальний індекс, який становить суму частки дорослого населення країни у віці від 18 до 64 років, залученого в створення нових фірм за 12 місяців. Цей індекс повної підприємницької активності в США становить 12,7%, в Бразилії – 16% (високий індекс МП в Бразилії експерти пояснюють наявністю в цій країні аграрного сектора), Південній Кореї – 13,7%, Канаді – 7,9%, Італії – 5,7%, Великій Британії – 5,2%, Німеччині – 4,7%, Франції – 2,2%, Японії – 1,3%.

Розквіт малого бізнесу в США забезпечує, значною мірою, належна підтримка з боку держави. Конгресом США ще у 1953 році на правах федерального відомства було створено Адміністрацію у справах малого бізнесу. На кінці 80-х – початку 90-х років Уряд США провів через Конгрес ряд законодавчих актів та поправок до них. Ці акти відобразили радикальні зміни державної науково-технічної політики США. Цікавим є досвід адміністрації малого підприємництва в сфері податкового стимулювання. Він полягає в поетапному зменшенні податкових ставок та пониженні прогресивних податкових стягнень при достатньо вузькій податковій базі та широкій сфері застосування податкових пільг, що спонукає забезпечити прилив інвестицій до промисловості, сфери послуг, торгівлі. Реалізується роздільний підхід до малого підприємництва за принципом – чим менше підприємство, тим більше податкових пільг [2, с. 200].

Ефективна система підтримки малого бізнесу існує у Великій Британії. Держава активно використовує інструменти бюджетної, податкової і кредитної політики для стимулювання цього сектора економіки. Для підприємств малого бізнесу знижено ставки прибуткового податку: при стандартній ставці 35% ставка для малих підприємств становить 27%. Разом зі зниженням ставки податку на прибуток малих підприємств зменшено податок на інвестиції в нові сфери малого бізнесу, особливо ті, що пов'язані з високим ступенем ризику. Крім того, приватна ініціатива стимулюється наданням податкових знижок, спрощенням фінансової процедури злиття і

поділу фірм, зниженням усіх ставок індивідуального прибуткового податку, підвищенням порогу зарплати, яка підлягає оподаткуванню за найвищою ставкою [5, с. 163].

У Франції 94% підприємств належать до категорії малих, з чисельністю працюючих до 9 осіб. Політика підтримки підприємницьких організацій у цій країні базується на використанні багатьох важелів економічного, організаційного і правового характеру. Завдання держави в управлінні підприємницькими структурами обумовлено захистом інтересів суспільства в цілому. Вони не обмежуються тільки економічними інтересами, а включають також соціальний і політичний аспекти. Соціальне значення державної політики стосовно підтримки підприємництва тісно пов'язана із забезпеченням зайнятості населення, створенням нових робочих місць, а також з розподілом прибутків і багатств. Новостворені малі фірми у Франції на три роки звільняються від сплати податків. Для стимулювання впровадження малими підприємствами енергозберігаючих технологій податкові ставки на їх інвестиції зменшені на 40-50%. Передбачається також можливість відстрочки сплати низки податків при тимчасових фінансових труднощах.

У Німеччині (на території колишньої ФРН) з 1978 р. здійснюється спеціальна управлінська програма „Загальна концепція науково-технічної політики в співвідношенні з малим бізнесом”, передбачається сприяння в галузях наукових досліджень, фінансування ризикової діяльності, покращення умов передачі технології, забезпечення науковими кадрами.

Щоб оптимізувати податкові платежі, переважна більшість підприємств обирає таку організаційно-правову форму господарювання як „товариство з обмеженою відповідальністю”. Аналіз підприємницької активності, проведений центральним банком Німеччини у грудні 2001 року, засвідчив, що завдяки успішному розвитку підприємств малого бізнесу та зростанню їх доходів, вони були цілком спроможні збільшити власні кошти в середньому на 25%. Проте серед суб'єктів малого бізнесу, заснованих у формі товариств з обмеженою відповідальністю (в Німеччині частка сягає майже 60%), темпи зростання обсягів власних коштів становили 2,5%.

Згідно з Національною програмою сприяння розвитку малих підприємств в Україні, основними чинниками, які заважають розвитку малого бізнесу є:

- відсутність чітко сформульованої в системі правових актів державної політики у сфері підтримки малого та середнього бізнесу;
- збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо);
- відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки;
- надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності;
- невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу;

- надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання [13].

Реальні податкові пільги та стимулювання в контексті спрощеної системи оподаткування є одним з найважливіших чинників зниження податкового навантаження та засобом пристосування податкової системи України до об'єктивних умов соціально-економічного розвитку.

Причиною ж того, що малі підприємства багатьох галузей економіки опинилися в борговій залежності, є складність отримання банківських кредитів. Як правило, банківські установи здійснюють кредитування на коротко- та середньотерміновій основі під заставу, що набагато перевищує надану позику. Фінансова допомога, яку надають Український фонд підтримки підприємництва та Державний інноваційний фонд, є досить незначною. Тому важливим заходом державної підтримки має бути надання малим підприємцям пільгових кредитів та їх державне гарантування [15].

Економіка України залишається високо монополізованою, оскільки умови податкового законодавства, спрямовані більшою мірою на підтримку великого бізнесу, що характеризується дисциплінованістю у виплаті значного обсягу податків та частково надає фінансову допомогу в важливих проектах державного і регіонального значення.

У результаті ігнорування інтересів малого бізнесу, збільшується кількість найманих робітників, а кількість самозайнятого населення постійно скорочується. Ці процеси негативно впливають на соціальну активність громадян, а, отже, пригнічується готовність й вміння населення реалізовувати специфічні інтереси, пов'язані з активною діяльністю самостійного суб'єкта господарювання. Тому для впровадження ефективного механізму підтримки малого бізнесу в Україні необхідно, перш за все, здійснити певні кроки на шляху демократизації ринкових відносин та пом'якшення соціальної напруги в суспільстві. Необхідно, щоб інтереси малих підприємців захищали не лише державні структури, а й окремі організації, створені з метою підтримки підприємницького співтовариства, думка яких мала б вагу при прийнятті рішень державою, особливо у питаннях, що стосуються податкових платежів та відрахувань у фонди.

Розмір малого підприємства за чисельністю персоналу в середньому складає 6 осіб. Управління малим підприємством здійснюється здебільшого в „ручному” режимі в особі підприємця. Практично відсутня система тактичного та стратегічного планування. Стратегічні плани малих підприємств в Україні здебільшого збігаються з оперативними і відображають прагнення власника максимізувати прибуток на теперішній момент. Стратегічні плани західних підприємств відображають необхідність стабільного розвитку в майбутньому за оптимальних доходів у теперішньому часі. Як наслідок, українські і західні підприємства мають абсолютно різні стратегічні цілі і, зазвичай, досягають різних результатів.

Під час розробки державної політики розвитку малого підприємництва, необхідно зважати на те, що цей економічний сектор може

розвиватися лише в умовах товарного виробництва ринкового типу і в тому разі, якщо діють такі об'єктивні соціально-економічні закони:

- *закон відносин власності*, за яким кожній людині від природи притаманне усвідомлення почуття власника конкретних засобів виробництва, національного багатства, результатів своєї праці, власного інтелекту;

- *закон суспільного розподілу праці*, за яким мале підприємництво не лише сформувалося як невід'ємна ланка ринкової економіки, а сфера його впливу охопила всі основні види економічної діяльності за структурою суспільного виробництва;

- *закон попиту і пропозиції*, який обумовлює механізм функціонування ринків, ціноутворення, умови підприємництва для забезпечення еластичності пропозиції в умовах конкуренції;

- *закон самоуправління підприємства*, в тому числі й малого, передбачає необхідність правової захищеності підприємницької діяльності, самостійне здійснення підприємцем всього комплексу господарсько-фінансових операцій для ефективного використання системи вартісних категорій товарного виробництва (ціна, собівартість, фінансові ресурси, прибуток тощо) з метою забезпечення рентабельності;

- *закон конкуренції* передбачає активну діяльність підприємця, спонукає його до зниження ціни товарів і послуг та підвищення їх споживчої вартості;

- *закон оптимально-еквівалентного задоволення суб'єктами економічної діяльності життєвих потреб* визначає систему їх економічних відносин відповідно до виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних і духовних благ та послуг;

- *закон збереження оптимальної кількості трудових і матеріальних ресурсів, що необхідні для функціонування й розвитку економічної системи*, передбачає відтворення і оптимальний колообіг авансованих засобів підприємця, на які спрямована і зорієнтована його діяльність [19].

Згідно аналітичного звіту про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, сформованого в 2014 році Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, на сьогодні в Україні фінансова підтримка підприємництва на рівні держави здійснюється через програму „Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва”, на виконання якої у Державному бюджеті України на 2013 рік було виділено 10,3 млн. грн.

У рамках цієї програми суб'єкти малого підприємництва мали змогу отримати кредит (середній розмір кредиту – 250 тис. грн.) для відкриття власної справи або для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкції виробничих приміщень. Мікрокредити надавались через Український фонд підтримки підприємництва шляхом проведення конкурсу бізнес-планів [17].

У 2013 році Українським фондом підтримки підприємництва видано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн. грн., з них:

20 мікрокредитів – фізичним особам-підприємцям на загальну суму 4,9 млн. грн.,

17 – юридичним особам на загальну суму 4,1 млн. грн.

Основними напрямками, на які видаються мікрокредити є: виробництво продовольчих товарів, сільськогосподарської та промислової продукції, переробка і збут виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництво і реконструкція виробничих приміщень.

Основними напрямками регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва є підвищення ефективності реалізації державної регуляторної політики; оптимізація дозвільної системи у сфері господарської діяльності; забезпечення механізмів фінансової підтримки малого і середнього підприємництва; подальший розвиток системи інформаційного забезпечення суб'єктів підприємництва; створення сприятливих умов для розвитку інноваційно-інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва; надання освітніх послуг для суб'єктів підприємництва та населення, забезпечення підготовки, підвищення кваліфікації кадрів для малого і середнього підприємництва; розширення й підтримка діяльності мережі інфраструктури підтримки малого бізнесу [17].

На реалізацію регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва місцевими органами виконавчої влади передбачалося спрямувати кошти у загальній сумі 165,7 млн. грн.

Висновки. Аналіз структури вітчизняного підприємництва, як по Україні в цілому, так і по її регіонам, показує, що протягом останніх років вона залишається незмінною і лівову частку складають малі підприємства (94,3 %). Основним джерелом інвестування для суб'єктів господарювання залишаються власні кошти (59,2 %), а бюджетні та кредитні механізми підтримки підприємництва не є дієвими. Отже, розвиток інвестиційної активності представників малого бізнесу залежить від їх прибутковості.

Досягнутий в Україні на даному етапі стан малого бізнесу не є прийнятним для потреб трансформаційного періоду, що підтверджено показниками, які відстають від бажаного рівня принаймні у 3-4 рази. Більша частина малих підприємств продовжує концентруватися у швидко прибуткових галузях. Замість того, щоб примножувати капітал та інвестувати в подальший бізнес, малі підприємства зосереджені на виживанні.

Розширення сектору малого бізнесу гальмують: недостатня фінансова база, недосконала державна політика щодо його підтримки, адміністративні бар'єри, низька ділова активність населення, недосконалість законодавства. Тому для виявлення можливостей покращення сектору малого підприємництва в Україні, важливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду організації малого підприємства, як важливого чинника розвитку ринкової економіки.

Зарубіжний досвід переконливо свідчить, що підприємства малого бізнесу стабільно та ефективно працюють у розвинених країнах світу завдяки

державній підтримці на всіх рівнях влади. Держава, в свою чергу, отримує зростання обсягів виробництва продукції, зниження напруженості на ринку праці, збалансування різних галузей економіки, гармонійну співпрацю великого і малого бізнесу, формування середнього класу підприємців, розв'язання соціальних проблем, підвищення конкурентоздатності національних товарів, зростання надходжень до державного бюджету за рахунок податків.

У країнах з розвинутою ринковою економікою малий бізнес є наймасовішим, провідним сектором, який визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику валового національного продукту, є основою сучасної ринкової інфраструктури. Про все це свідчить досвід промислово розвинутих країн, в економіці яких малому бізнесу належить значне, а часом і провідне місце. На малий бізнес у цих країнах припадає до 90–95% усіх підприємств або 40–60% виробництва валового національного продукту. Він є роботодавцем майже для 50% працездатного населення.

Список використаної літератури

1. Закон України „Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 р. №2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
2. Заярна Н. М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії / Н. А. Гнат, Н. М. Заярна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 198–202.
3. Єпіфанова І. М. Основні аспекти розвитку малого бізнесу в Україні / І. М. Єпіфанова // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – № 1(31). – С. 211–215.
4. Орлова В. Зарубіжний досвід стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу / В. Орлова // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2. – С. 113–117.
5. Пиріг Д. З. Досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах / Д. З. Пиріг // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3 (105). – С. 163–169.
6. Черненко С. М. Зарубіжний досвід розвитку малого підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки / С. М. Черненко // Економічні інновації. – 2011. – № 45. – С. 243–252.
7. Комарницький І. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 50–58.
8. Майсюра О. М. Сутність та проблеми розвитку малого підприємництва в економіці України / О. М. Майсюра // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 61–63.
9. Колісник Г. М. Світовий досвід підтримки і розвитку малого та середнього бізнесу / Г. М. Колісник // Наук. вісник ЛНУ ім. Івана Франка ; За ред. проф. С. К. Реверчука. – Львів, 2009. – 179 с.

10. Борейко В. І. Тенденції розвитку малого бізнесу в Україні / В. І. Борейко // Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 57–64.
11. Уманець Т. В. Активізація розвитку малого підприємництва як ознака формування середнього класу / Т. В. Уманець // Вісник Донецького нац. ун-ту. Серія В. Економіка і право. – 2010. – № 2. – Т. 2. – С. 435–443.
12. Корнецький А. О. Особливості малого підприємництва України / А. О. Корнецький // Економіка та держава. – 2011. – № 5. – С. 83–85.
13. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua › Законодавство України › 2157-14.
14. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Ближенський В. Є. Основні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://divitis.uaprom.net/a30165-problemmy-razvitiya-malogo.html>.
16. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
17. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/files/2fc827cef6.doc>.
18. Динаміка малого підприємництва у 2005–2013 роках – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah>.
19. Аналітичний центр „Академія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academia.org.ua>.
20. Малий бізнес : Закордонний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://businessidei.com/interesnoe/277-malyjj-biznes-zarubezhnyjj-opyt.html>.
21. Малий бізнес : закордонний досвід [Електронний ресурс]. – / Національний інститут системних досліджень проблем підприємництва. – Режим доступу : nise/business/article/article_1141.html.